IV. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ
12 – 16 Ekim 2009 Ankara

ANKARA - 2009

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE DİN EĞİTİMİ

Mahmut AYDIN*

Din adamı, bir elinde günlük gazete diğer elinde kutsal kitap olan kişidir.
Karl Bath

1. GİRİŞ

İsviçre kökenli Alman teolog Karl Bath'ın "din görevlisi, bir elinde günlük gazete diğer elinde kutsal kitap olan kişidir" şeklindeki tanımı insanlıkla yaşıt bir alanın uzmanı olacak kişilerin insanlığın bütün tarihsel süreçlerinden haberdar olması ve bu haberdarlığını felsefi boyutta ifade ederek içinde bulunduğu ana taşıması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre din görevlisi, temsil ettiği dinin kutsal kitabını çok bilmekle yetinmeyerek sahip olduğu dini bilgiyi felsefe, sosyoloji, dinler tarihi, psikoloji, antropoloji gibi sosyal bilimlerin bilgileriyle irtibatlanmaktan lezzet alacak ve beyinsel haz duyabilecek, dünyanın her yanındaki insanlarla ilişki içerisine girebilecek, düşünce adamlarıyla irtibat kurabilecek, onlarla bir şekilde diyalog içerisinde olabilecek şekilde gelişmiş bir birey olmalıdır. Kısaca Mehmet Altan'ın deyimiyle "din görevlisi, felsefenin sorularını soran herkesin bir şekilde ahbaplık edip tartışabileceği, zenginleşebileceği, zenginleştirebileceği bir inanç entelektüeli olmalıdır". Bu nitelikte bir din görevlisine sahip olabilmek din görevlisi adaylarının nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilmesine bağlıdır. Tam üye olabilmek için yoğun çaba sarf ettiğimiz Avrupa Birliği ülkelerinde teoloji fakülteleri mezunları-

* Prof. Dr., OMÜ İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bil. Bölümü Öğretim Üyesi

nın lisans eğitiminden sonra "seminary"[671] adı verilen "Papaz Okullarında" özel din görevliliği eğitiminden geçtiğini ya da teoloji veya din araştırmaları bölümlerinde lisansüstü çalışmalar yaptıklarını dikkate aldığımızda ülkemizde de din görevlisi olacak kişilerin tedrici olarak lisansüstü eğitimden geçirilmesinin artık bir ihtiyaç olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu ihtiyaç ve gereklilikten yola çıkarak bu bildiride lisansüstü eğitimde mevcut durum ve sorunlar ele alındıktan sonra nasıl bir din eğitimi modeli uygulanması gerektiğiyle ilgili bazı önerilerde bulunulacaktır. Bu çerçevede yapılacak öneriler yıllardan beri tartışılan, nasıl bir din eğitimi" sorunun bir an önce netliğe kavuşturularak artık "lisansüstü eğitimde nasıl bir din eğitimi" olması gerektiğinin tartışılmaya başlanması ve bu alanda uygun modeller geliştirilerek bir an önce uygulamaya geçilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. MEVCUT DURUM

Türkiye'de geçerli olan yükseköğretim sistemi 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" (YÖK) ile düzenlenmiştir. Bu yasaya göre, daha önce Fakülteler tarafından yerine getirilmekte olan lisansüstü eğitimi yürütme görevi Batı dünyasında örneklerini gördüğümüz *Graduate School* örneğine uygun olarak Üniversiteler bünyesinde kurulun Enstitülere verilmiştir. İşte lisansüstü seviyede verilen din eğitimi de bu çerçevede kurulan Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı olarak verilmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde din eğitimi yaygın ve örgün olmak üzere iki ana kategori altında yürütülmektedir. Mesleğe yönelik örgün din eğitimi orta-öğretimde İmam-Hatip Liseleri, lisans düzeyinde ise İlahiyat Fakülteleri tarafından verilirken, yaygın din eğitimi örgün din eğitimi almış olan personel vasıtasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Yaygın din eğitiminin, örgün din eğitimi veren kurumlarında eğitilen personel tarafından verilmesi örgün din eğitiminin önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü yaygın din eğitiminin başarısı da örgün din eğitimine bağlıdır.

Lisansüstü düzeyde örgün din eğitimi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi büyük çoğunlukla Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde verilmektedir. Bu çerçevede İlahiyat Fakültesi bünyesindeki İlahiyat ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarından mezun öğrenciler Sosyal Bilimler Enstitülerinde lisansüstü düzeyde din eğitimi

671 Lisansüstü eğitim veren seminary tipi eğitim kurumları için örnek olarak bkz. London Theological Seminary (www.ltslondon.org); Reformed Presbyterian Theological Seminary (www.rpts.edu).

alarak lisans döneminde elde ettikleri kazanımlara dayalı olarak din eğitimi alanındaki bilgilerini uzmanlık düzeyinde geliştirmeye ve derinleştirmeye çalışmaktadır. Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde yapılan lisansüstü eğitime baktığımızda genel olarak şu üç grup öğrencinin din eğitimi alanında çalışmalar yaptığını görmekteyiz. (1) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ya da İmam-Hatip Meslek dersleri Öğretmenleri (2) İmam, Vaiz, Müftü yada Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatında görev yapanlar (3) Öğretmen veya din görevlisi olmayan kişiler.

3. SORUNLAR

Bu üç grubun yaptıkları lisansüstü çalışmalara baktığımızda da şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız. Din Kültürü ve İmam-Hatip Meslek dersleri öğretmenleri genelde din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi ve din felsefesi gibi daha çok Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında lisansüstü çalışma yaparken Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki din görevlilerinin İslam Tarihi ve Sanatlarıyla Temel İslam Bilimleri Anabilim dallarında çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Yine ilgili anabilim dallarında yapılan tez çalışmalarına da baktığımızda bu tezlerin sorun odaklı değil de daha çok danışman öğretim üyesinin ilgilendiği konularda ya da lisansüstü öğrencisinin ilgili olduğu veya daha kolay yapabileceğini düşündüğü alanlarda olduğunu görmekteyiz. Bu konuda yaşanan bir diğer sorun da lisansüstü eğitim yapılan Enstitüden uzakta görev yapan lisansüstü öğrencilerinin lisansüstü derslere yeterince katılmadıkları ve tez dönemlerinde danışman hocalarıyla yeterince sıklıkla görüşmediği için hem ders döneminde iyi yetişememekte hem de tez döneminde kaliteli çalışmalar ortaya koyamamalarıdır. Bu durum ilgili lisansüstü öğrencilerine "Yüksek Lisans" ve "doktora" derecesi kazandırmakta fakat onların mesleklerinde daha yetkin bir konuma gelmelerini engellemektedir. Dahası bu ve benzeri sorunlardan dolayı lisansüstü alanda yapılan çalışmalar dini alandaki mevcut sorunların çözümüne fazla bir katkı sağlamamaktadır.

4. LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE DİN EĞİTİMİYLE İLGİLİ ÖNERİLER

Mevcut durumu ve sorunları bu şekilde ana hatlarıyla özetledikten sonra lisansüstü eğitimde din eğitimi ve bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığıyla Sosyal Bilimler Enstitüleri arasında nasıl bir işbirliği yapılarak mevcut dini sorunlara odaklı lisansüstü çalışmalar yapılabileceği konusunda bazı somut tekliflerde bulunmak istiyoruz.

4.1 Öneri I

Ülkemizde şu anda 24 İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Ancak bu fakültelerin bazıları daha yeni kurulduğundan ve bazılarının da bulunduğu üniversitelerdeki Sosyal Bilimler Enstitülerinde yeterli lisansüstü program olmadığından lisansüstü eğitim daha çok belirli yerlerde yapılmaktadır. Bu durumu göz önüne alınarak Diyanet İşleri Başkanlığıyla Sosyal Bilimler Enstitüleri arasında bir protokol yapılarak bu kurumda görev yapacak İlahiyat mezunlarının seçecekleri mesleğin niteliğine uygun ve sorun odaklı tez çalışmaları yapmaları sağlanabilir. Bunun için şöyle bir model önerilebilir:

Tüm Sosyal Bilimler Enstitüleri değil, bölgelerinde merkez olmuş Üniversitelerin Enstitüleri seçilerek bunlarla işbirliği anlaşmaları yapılarak bölgesel çalışmalar başlatabilir. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı, Marmara Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan İstanbul, Marmara ve Uludağ Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Ege Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Dokuz Eylül Üniversitesinin Sosyal Bilimler Enstitüsüyle; İç Anadolu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Ankara, Selçuk ve Erciyes Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Karadeniz Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüyle; Akdeniz Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Çukurova ve Süleyman Demirel Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Güneydoğu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Harran ve Dicle Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle ve Doğu-Anadolu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Atatürk ve Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüleriyle işbirliği yaparak sorun odaklı lisansüstü çalışmalar yaptırmaya başlayabilir.

Böyle bir çalışmanın yapılabilmesi için ilk olarak ilgili bölgelerdeki İlahiyat Fakülteleri ve İl Müftülüklerinin ortaklaşa projeler yaparak illerin ve bölgenin genel dini yapısını belirlenip halkın temel dini sorunlarını tespit edilmesi gerekmektedir. Tespit edilen bu sorunlar Diyanet işleri Başkanlığına ve ilgili Sosyal Bilimler Enstitülerine bildirilir.

İkinci aşamada lisansüstü çalışma yapmak isteyen Diyanet İşleri Başkanlığı görevlileri ya da henüz görev almamış olmakla birlikte bu kurumda görev almayı düşünen İlahiyat Fakültesi mezunlarının tespit

edilen bu sorunlarla ilgili çalışmalar yapmaları sağlanmalıdır. Bunun içinde şöyle bir yöntem izlenebilir:

(a) Diyanet İşleri Başkanlığı her bölgeyle ilgili tespit edilip kendisine ulaştırılan dinsel sorunları proje haline getirerek bu projeler kapsamında lisansüstü çalışma yapmak isteyenleri maddi olarak destekleyeceğini web sayfasında ve ilgili İlahiyat Fakülteleriyle Sosyal Bilimler Enstitülerinde ilan eder. İlan edilen bu projeler kapsamında lisansüstü çalışma yapmak isteyen öğrenci ve danışmanıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bir protokol imzalayarak çalışılacak projenin başarılı bir şekilde yürütülmesi sağlanmaya çalışılır.

(b) Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerini daha etkin ve verimli yürütmek için önemli gördüğü konuları web sayfasında ilan ederek söz konusu konularla ilgili lisansüstü çalışma yapmak isteyen lisansüstü öğrencilerinin çalışma konularını (Üniversite Araştırma Projeleri yada TÜBİTAK projeleri formatında) proje olarak hazırlayıp Diyanet İşleri Başkanlığına iletmesi durumunda ilgili projeleri kendi hizmet politikası çerçevesinde inceleyip destekleme yoluna gidebilir.

(c) Diyanet İşleri Başkanlığı İlahiyat Fakültesi mezunlarını istihdam ederken "halkı din konusunda aydınlatma, ibadetle ilgili işleri düzenleme ve yaygın din eğitimi verme" şeklinde özetlenebilecek görev ve sorumluluk alanı çerçevesinde hizmetlerini daha etkin ve verimli yürütmek için önemli gördüğü konularda lisansüstü çalışmalar yapanlara, merkezi yerlerde istihdam etme gibi, bir takım ayrıcalıklar tanıyabilir. Böyle bir ayrıcalık hem daha fazla din görevlisi adayını lisansüstü çalışmaya teşvik eder, hem de daha nitelikli din görevlisi istihdamının önünü açar.

4.2.Öneri II

Diyanet İşleri Başkanlığı istihdam edeceği genel İlahiyat eğitimi almış İlahiyat mezunlarını, tezsiz yüksek lisans ya da orta-öğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programını bitirdikten sonra istihdam etme yoluna gidebilir.

Eğer genel İlahiyat eğitiminden sonra istihdam edeceği adayların tezsiz yüksek lisans programını bitirmesini istiyorsa o zaman İmam-Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticisi olacakların İlahiyat Fakültesinin Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ile İslam Tarihi ve Sanatları anabilim dalarlının birlikte yürüteceği bir disiplinlerarası programda tezsiz yüksek lisans yapmaları şartı getirebilir.

Bu çerçevede tıpkı İlahiyat programı mezunlarının öğretmen olabilmek için "Ortaöğretim Tezsiz Yüksek Lisans" programını bitirerek öğretmenlik formasyonu kazanması gerektiği gibi İlahiyat Fakültelerinde verilen genel ilahiyat eğitiminden sonra hem alanlarında daha yetkinleşmek hem de din eğitim ve öğretimi formasyonu kazanmak için İmam-Hatip ve "Kur'an Kursu Öğreticisi" olmak isteyenlerin "Din Görevliliği Formasyonu" gibi bir ad altında bir lisansüstü programı bitirmeleri talep edilebilir. Alan dersleri, eğitim formasyonu kazandıracak derslerle pratik uygulamalardan oluşacak bu programlar üç yarıyıl olarak planlanabilir. Bu çerçevede hazırlanacak program, din görevlisinin alanındaki yetkinliğini artırmak için Kur'an Kırâatı, Kur'an'a Giriş, Kur'an Mesajı veya Meali, Kur'an'da Ana Konular, Hz. Muhammed'in Hayatı, Hadis Çalışmaları, İslam Akaidi, İslam İlmihali, İslam'ın Tarihsel Gelişimi ve Günümüz Dünyasında İslam gibi derslerle görevini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için Etkili İletişim Teknikleri, Dini Danışmanlık, Vaaz ve İrşat Teknikleri, Yetişkin Eğitimi gibi formasyon dersleri ile ilgili görevliye mesleki pratik ve tecrübe kazandıracak Cami ve Kur'an Kursu stajlarından oluşabilir. Bu ve benzeri derslerin oluşturacağı bu programın temel amacı din görevlisi olacakları bilgi acısından meslekleriyle ilgili bilgilerle donatmak, manevi gelişimlerine katkı sağlamak ve mesleki ehliyet kazandırmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde bu program din görevlisi olacakların lisans düzeyinde elde ettiği bilgileri uzmanlık düzeyinde geliştirmeyi; edindikleri uzmanlık düzeyindeki kuramsal ve uygulamalı bilgileri kullanabilmelerini ve meslek alanlarındaki güncel gelişmeleri ve kendi çalışmalarını, yazılı, sözlü ve görsel olarak muhataplarına anlatabilme becerisi kazandırmayı hedeflemektedir.

5. SONUÇ

Bu sunumda temel amacımız lisansüstü eğitimde din eğitimi konusunu fikri planda tartışmaya açarak konuyla ilgili uygulanabilir modeller geliştirilmesine katkı sağlamak olduğu için önerilen programların müfredatı yani bu programlarda hangi derslerin verilmesi gerektiğiyle somut tekliflerde bulunmuyoruz. Burada altını çizdiğimiz husus, din olgusuyla ilgilenen ve din görevlisi olmak isteyenlerin daha donanımlı olabilmesi için mutlaka kendisine bu niteliği kazandıracak bir lisansüstü programdan geçirilmesi gerektiği bilincinin oluşması gerektiğidir.